

Od pedagogické uniformity k pedagogické pluralitě

Redakční rada „Pedagogiky“ je již delší dobu vedena snahou, věnovat některá její čísla převážně určitým naléhavým tématům. Zhruba před rokem bylo jako jedno z nich vytypováno téma „od pedagogické (respektive školské) uniformity k pedagogické (školské) pluralitě“. Je to téma, které v různých podobách a obměnách zaznívá ve většině projektů a dokumentů k transformaci naší školy. Mnozí je dokonce považují za centrální — vidí v něm základní mechanismus a současně i hlavní projev přeměn, o které je třeba ve školství usilovat. Je-li tomu opravdu tak, ponechme zde stranou. V každém případě jde o téma, na které je třeba se soustředit.

Když bylo toto číslo sestavováno do své konečné podoby, ukázalo se — bohužel — že neodpovídá zcela původním představám. Mnoho z toho, co mělo být řečeno, analyzováno, diskutováno, prostě chybí. Vlastně by nás to nemělo překvapit. Takový je prostě stav věci: dovedeme vytypovat naléhavá témata, ale nejsme vesměs připraveni, abychom je v plné jejich šíři a hloubce také artikulovali, v souladu s potřebami a možnostmi této země, v tomto jejím historickém čase, v kritické i stimulující komparaci s děním evropským a světovým. Nicméně by i tak toto číslo „Pedagogiky“ mohlo a mělo sehrát svou pozitivní roli. Tím že přiblíží čtenářům několik sond do tematizace pedagogické plurality, tím, že poukáže na některé její politické, psychologické, filozofické, didaktické aj. souvislosti, tím, že konkretizuje v této oblasti určitá problémová ohniska, tím, že podnítí diskusi.

Smyslem tohoto úvodníku je navodit výchozí zamyšlení a nastínit širší rámec, v němž se dramatická situace přechodu od uniformity k pluralitě odehrává.

1. Naše situace

Jedním z charakteristických znaků totalitních států je důsledné, a vesměs i násilné podrobování výchovy a vzdělávání dětí a mládeže jednotné, uniformní ideologické doktríně a naprostá podřízenost školství státní direktivě. „Vše musí sloužit účelům, které diktuje centralizovaná moc. Škola je dílnou na výrobu občanů, strážnicí podle předepsaného mustru. Je zároveň třídnou, v níž se mají oddělit ti, co záměrům školního působení vyhovují zcela, od těch, kteří vyhovují pouze částečně nebo nevyhovují vůbec, tedy, které se coby žactvo-materiál nepodařilo podle státního předpisu „zformovat“, „zpracovat““ (R. Palouš, 1990, s. 72—73). Tento typ nebezpečí nabývá v totalitních systémech svých svrchovaných podob. Číhá ale všeobecně. Vždy, kdykoliv stát paralyzuje možnosti účinného projevu zájmu rodičů o školu a vzdělání pro jejich děti, učitelů o pedagogiku odpovídající jejich nejlepšímu vědomí a svědomí, občanů o vzdělávací příležitosti zajišťující propojenost

rozvoje osobnosti na jedné straně a civilizace a kultury společnosti na straně druhé. Číhá ale také vždy, kdykoliv rodiče, učitelé, občané sami ztratí odvahu a zájem věci školy sledovat, ovlivňovat, spoluvytvářet, přejímat za ně spoluzodpovědnost. Ať už je to z pohodlnosti, neznalosti, zaleknutosti anebo z jakýchkoliv jiných důvodů. „Občan si nutně musí podržovat svou nezadatelnou reálnou ingerenci v podstatných ohledech životního rozhodování, což se týká jak soukromí, tak veřejnosti — a tedy nesmí se zbavovat zodpovědnosti ve věci školní výchovy.“ (Tamtéž, s 73).

Většina příspěvků, zařazených do tohoto čísla, vyjevuje rozmanitost možností jak přistupovat ke škole, jak ji dělat jinak než je obvyklé, jak ji brát do své režie — a to z pozice učitelů, rodičů, samotných žáků. Něco takového není u nás obvyklé. Škola se zatím u nás nestala veřejnou záležitostí v plném smyslu slova — včetně vědomí, že jak se postaráme, takovou školu budeme mít, do takové školy budou chodit naše děti, s takovými a ne jinými důsledky. A na koho jiného vychom si pak měli v kolizních situacích stěžovat než na sebe samotné, protože v neposlední řadě jsme to byli také my — rodiče, učitelé, občané — kdo takovou školu dopustil.

Jinými slovy, naše občanská kultura je mimo jiné postižena tím, že je v širokém rozměru rezignováno na právo, respektive povinnost spoluvytvářet školu všemi těmi, kdož jsou na ní zainteresováni: Poněvadž jsou jejími bezprostředními aktéry, anebo prostě proto, že si připouštět, že absolventi školy tím, co a jak se ve škole naučili či nenaučili, ovlivní budoucnost země, státu, regionu, jich samotných, ale také lidstva a planety. V důsledku vynucené a posléze jako samozřejmost přijaté podrobenosti vyšší moci (politické, státní) jsme přivykli tu plaše, tu rozčileně vzdát se aktivní spoluzodpovědnosti za školu a osud žáků (studentů) v ní. Škola, školství se za těchto okolností stávají něčím jako osudem, kterému se nezbyvá než podrobit: Třeba s nadějí, že to nakonec nemusí být tak zlé. Anebo se skřípěním zubů, protože to sice zlé je, ale nedá se nic dělat. Či s pevným odhodláním alespoň doma kompenzovat to, co škola pokazila.

Tento postoj, který není lehké překonat, je vážnou brzdou veškerého vývoje školy, školství a pedagogiky. Je totiž krajně nepříznivý pro vznikání iniciativ, hnutí a proudů, v nichž se nejen tříbí pedagogické myšlení, ale také realizují nové koncepty a ověřují v konkrétních podmínkách, nové metody práce. Tento postoj je také vážnou brzdou našeho propojování s dynamikou vývoje evropského školství, ve kterém sehrává duch aktivní zodpovědnosti stále významnější roli.

2. Země s tradicí pluralitního školství: Příklady Holandska

Zdá se, že v Evropě jsou to především Holandsko, Dánsko a Velká Británie, kde tradice školského pluralismu prokázaly mimořádnou životaschopnost a vtiskly stávající podobě jejich školských systémů výraznou pečť. Snaha vymanit se ze zátěží uniformity bude nutně orientovat naši pozornost právě do těchto končin vyspělé pedagogické kultury. Při tom nás nepochybně hned na začátku asi zarazí odlišnost dějinných okolností, které dávaly v těchto zemích vznikat specifickým, jinde těžko napodobovatelným podobám školské plurality. Přesto ale lze těžko nalézt vlastní řešení, nenecháme-li se odtud poučit a inspirovat. Jako příklad, kterého si nyní krátce povšimneme, zvolíme Holandsko.

Podle statistických údajů z roku 1992 je zde rozdělení žáků-studentů navštěvujících školu (od školy základní po universitu) následující:

- (a) Školy zřizované státem (tzv. veřejné) navštěvuje jenom cca 28% populace.
- (b) Školy zřizované privátními iniciativami (tzv. soukromé) navštěvuje zbývajících cca 72%, při čemž u křesťanských škol protestantských je to 28,2% a u křesťanských škol katolických 31,5%. Zbývajících cca 15% žáků (studentů) navštěvuje jednak nejruznější školy působící v intencích tradic reformní pedagogiky (tedy budované na určitých pedago-

gických principech, zejména na principech pedagogiky waldorfské, montessoriovské, jensské, daltonské, freinetovské), či hlásící se k různým humanisticko-filozofickým pozicím, anebo vycházející z náboženských a kulturních pozic určitých minorit holandské společnosti (jsou např. uváděny židovské školy, školy islámské, hinduistické apod.).

Tato neobyčejná pluraritní pestrost holandského školství nijak nesnižuje jeho úroveň ani nezpůsobuje chaos. Holandská škola je bezesporu jednou z nejlepších a holandský školský systém je jedním z nejlépe fungujících. Máme-li tuto, pro nás neobvyklou skutečnost pochopit, musíme si především uvědomit, že Holandsko je zemí s neobyčejně dlouhou, kontinuálně působící a hluboce zažitou demokratickou tradicí. Tu se promítá do všech součástí života této podivuhodné země. V roce 1587 zde vzniká „Republika sjednoceného Nizozemí“, která – ač budována na reformně-kalvinistickém duchovním základě – garantuje ve vysoké a v zásadě nezpochybňované míře svobodu svědomí jiným křesťanským denominacím, židům i konfesně relativně nezávislým humanistickým duchovným pozicím. Není divu, že Holandsko se tak stává útočištěm jinde utlačovaných minorit, které zde nejen přežívají, ale také realizují svou identitu a razí cestu pozdějším podobám demokratické holandské společnosti.

Zajímavým mezníkem, pokud jde o školství, je rok 1860. Tehdy se víceméně prosazuje jak právo, tak i praxe zakládat na bázi náboženského vyznání, z iniciativy rodičů a v podmínkách relativně značné tolerance soukromé školy. Vývoj, jdoucí tímto směrem, pochopitelně nemohl neklást na pořad dne problémy, rozpory a kontroverze. Každopádně se ale kultivuje zodpovědnost občanů za dobrou školu pro jejich děti. Za školu, která tyto děti nejen uvede do poznání v dnes obvyklém smyslu slova, ale také do řádu naděje na spásu a věčný život, do základních vztahů člověka dávajících jeho životu poslání a smysl.

Klíčovou událostí tohoto trendu uplatňování zodpovědnosti za školu je pak rok 1917, kdy „svoboda vyučování“ nabývá statutu jednoho ze základních práv garantovaných ústavou moderního státu. Svoboda vyučování, nemá-li být toliko abstraktní proklamací, je založena na třech sloupech, kterými je:

(a) Svoboda základání škol. Jakmile se vytvoří dostatečně početná skupina rodičů, vyžadujících pro své děti školu určitého konfesního, nebo pedagogického zaměření a schopných při tom garantovat určité definované minimální podmínky, je stát povinen zřízení takové soukromé školy umožnit, včetně financování jejího vybavení a provozu. A to podle stejných měřítek jako jsou financovány školy státní (veřejné). Rodiče také mají právo volit školu ze škol stávajících, podle svého svobodného rozhodnutí.

(b) Svoboda zaměření škol. Představenstvo školy, tvořené volenými zástupci z řad rodičů, učitelů, případně obce apod., má právo orientovat výchovné a vzdělávací působení školy v souladu se světonázorovou, náboženskou či pedagogickou koncepcí, která byla vyjádřena v důvodech založení školy.

(c) Svoboda organizování škol. Představenstvo školy má právo rozhodnout o výběru učitelů pro příslušnou školu, o volbě učebnic, o vybavení školy, o konkretizaci učebních plánů a programů apod.

Ústavní garance svobody vyučování ovšem neznamená nezájem státu. Hned první odstavec příslušného článku ústavy, věnovaného školství, konstatuje že „vyučování je – co se týče jeho kvality – předmětem ustavičné starosti vlády“. Čeho se ale má tato starost týkat a jak se může uplatňovat, má-li být na jedné straně účinná a nemá-li se, na straně druhé, dostat do konfliktu s uvedenými svobodami vyučování?

Především se týká zajištění kvalifikovanosti učitelů pro výkon jejich povolání. Také učitelské vzdělávání je ovšem v Holandsku podstatnou měrou v rukou nestátních organizací. Má být tak zajištěna příprava učitelů, která je v maximálním souladu s požadavky zřizovatelů školy na výchovu dětí v uvedeném duchovním či pedagogickém zaměření.

Učitelé však musí být, ať se připravují kdekoliv, vybaveni předpoklady pro takovou úroveň práce s dětmi, která zajistí dosahování rámcově vytyčovaných cílových standardů (viz níže).

Za druhé se starost státu týká zajištění provozu školy veškerým potřebným a žádoucím materiálním vybavením.

A za třetí je jedním z hlavních objektů starosti státu o kvalitu vyučování curriculum, a to zase ve specifickém pojetí. Curriculum totiž není prezentováno jako závazný předpis, ale jako poměrně volný rámcový rozpis orientujících doporučení, na základě kterého jednotlivé konkrétní školy (respektive seskupení škol, hlásící se k určitému vyznání či určité pedagogické koncepci) sestavují svůj vlastní učební plán – tzv. „schoolwerkplan“. Tento plán je součástí jakéhosi sebelegitimování školy a má maximálně napomáhat rodičům při jejich rozhodování o volbě školy vhodné pro jejich dítě. Má ale také umožnit kontrolu této školy státní inspekcí a vytvoření „pravidel hry“ v jejím styku se společenským okolím.

Po diskusích, které proběhly začátkem osmdesátých let, v souvislosti s přípravou nové holandské ústavy (1984), se uvedené učební plány (schoolwerkplan) úžeji provázaly s cílovými standardy, tedy s tím co škola slibuje garantovat jako výsledky své práce s dítětem (studentem).

Prostor pro aktivitu školy (jejího učitelského sboru, rodičů, celého představenstva), pokud jede o profilování jejich záměrů, jejího stylu práce, klimatu soužití, obsahu a metod výuky, je tedy značný. A škola je také do té míry pod kontrolou těch, kteří si ji ustavili či zvolili, že projevování aktivit, jimiž se v konkurenci jiných škol legitimuje, vyjadřuje svůj svéráz či specifický profil, je více či méně nezbytností.

Je pochopitelné, že výše zmíněná starost státu o kvalitu vyučování, tak jak se promítá do ovlivňování curricula, respektive tak jak je realizována školní inspekce, může být chápána jako faktické či potenciální zasahování do ústavně garantovaných svobod. Také povinnost státu, pečovat o zajištění kvality výuky, může nabývat podoby intervencí, vzniká-li podezření, že určitá škola by mohla být pro děti slepou vzdělávací uličkou. Půda pro diskuse, případně i střety a spory, zde tedy je. Nově jsou kladeny otázky, zda v souvislosti s tendencemi ke sladění školských systémů v různých zemích sjednocující se Evropy nemůže dojít k přímým či nepřímým, zjevným či skrytým ohrožením výdobytků svobodného školství. Pro vyspělou, pluralitní holandskou školskou kulturu je ovšem charakteristické, že polaritní tendence, charakterizované na jedné straně expanzí, na druhé straně korekcemi školských svobod, jsou vlastně trvalým impulzem pro vybalancování historicky možného a žádoucího optima. A jsou také apelem, aby školy svými svobodami nejen disponovaly, ale také aby jasně prokazovaly, k čemu jich využívají.

3. Pedagogická (školská) pluralita ve světle mezinárodních dokumentů a prohlášení

Právo na vzdělání patří k základním lidským právům. K tomu viz ze základních dokumentů OSN:

Všeobecnou deklaraci lidských práv ze dne 10. 4. 1948 (čl. 26 odst. 1–3), Mezinárodní konvenci o ekonomických, sociálních a kulturních právech ze dne 19. 12. 1966 (čl. 13, odst. 1–4), Deklaraci o právech dítěte ze dne 20. 11. 1959 (zásadu 7), Konvenci o právech dítěte ze dne 20. 11. 1989 (čl. 28 a 29). Teprve je-li člověku umožněno realizovat alespoň určitou minimální úroveň vzdělanosti, může participovat na tvorbě podmínek svého života. Může reflektovat a využívat okolnosti, výzvy a zodpovědnosti činící jeho život důstojným a smysluplným. Může usilovat o svá individuální i pospolitá práva, může realizovat potenciality svého rozvoje ku prospěchu svému, ku prospěchu pospolitému a ku prospěchu lidského rodu v tom nejširším a nejhlubším významu. V souladu s uvedenými dokumenty OSN nesmí být cesty ke vzdělání paralyzovány zábranami ekonomickými, diskriminacemi názorovými,

etnickými či rasovými apod. Cesty ke vzdělání nemají být v rozporu s přesvědčením vzdělaných, respektive jejich rodičů, kteří mají mít v tomto smyslu právo se rozhodovat a volit. A tím se už dostáváme k právům na vzdělávací (školskou) svobodu a pluralitu.

V tomto směru se dostává zmíněným dokumentům OSN konkrétnějších vyjádření v dokumentech a prohlášeních UNESCO. V konvenci proti diskriminaci ve vzdělávání ze dne 14. 11. 1960 můžeme číst v článku 5, že je nezbytné garantovat práva rodičů volit pro své děti i jiné vzdělávací instituce, než jaké poskytuje stát (pokud ovšem zajišťují minimum požadovaných vzdělávacích standardů) a že musí být zajištěno takové vzdělávání, které je v souladu s jejich náboženským a morálním přesvědčením. Podobně Doporučení týkající se postavení učitele ze dne 5. 10. 1966 obsahuje mimo jiné oddíl věnovaný svobodě učitele při výkonu jeho povolání (paragraf 66–67). Zde se píše, že učitelům musí být zajištěna akademická svoboda pro vykonávání jeho profesních povinností, respektující učitelovu pravomoc volit takové vyučovací prostředky, postupy, metody a učebnice, jaké považuje pro své žáky za nejvhodnější. A nejen to, učitelé mají právo na tvorbě těchto prostředků, učebnic apod., také participovat. Důležité formulace nacházíme rovněž v dokumentu Mezinárodního kongresu UNESCO k plánování a řízení vzdělávání z 26.–30. 3. 1990. V kapitole druhé je uvedeno, že vzhledem k budoucnosti je třeba podněcovat využívání rozmanitých cest a prostředků jak ve formálním, tak i neformálním vzdělávání. Je třeba rozvíjet programy, které lépe odpovídají rozmanitosti regionálních a lokálních poměrů, je třeba podporovat decentralizaci a sociální spoluúčast občanů (participaci).

Průkazné formulace k otázkám školské plurality nacházíme v dokumentech nadnárodních evropských orgánů. Evropská rada uvádí ve své Evropské konvenci na podporu lidských práv a základních svobod ze dne 20. 3. 1952, že stát je povinen respektovat práva rodičů na zajištění takového vzdělávání pro jejich děti, které odpovídá jejich náboženskému a filosofickému přesvědčení. Podobně v dokumentu Evropského společenství, nazvaném Evropský parlament – Rezoluce ke svobodě ve vzdělávání v Evropském Společenství ze dne 14. 3. 1964 je konstatováno mimo jiné, že:

- svoboda ve vzdělávání a vyučování musí být garantována,
- svoboda ve vzdělávání zahrnuje právo zřizovat školy a poskytovat v nich odpovídajícím způsobem zaměřenou výuku,
- rodiče mají právo vybírat z variety škol takovou, ve které se dostane jejich dítěti vzdělávání jaké vyžadují,
- stát je povinen poskytnout nutné podmínky pro existenci a provoz škol, které rodiče dětí základají či volí aj.

Na závěr tohoto přehledu zde ještě připomeňme důležitý dokument Komise Evropských Společenství: Všeobecná a odborné vzdělávání v Evropském Společenství – směrnice pro období let 1989–1992, ze dne 2. 6. 1989. V kapitole nazvané příznačně „Respektování plurality“ (Respect for Diversity) čteme, že je nezbytné respektovat bohatství rozmanitosti vzdělávacích tradic v zemích Společenství. Paušální snahy o harmonizaci, standardizaci či ujednocování školských systémů jsou naprosto nežádoucí. Naopak je žádoucí zvyšovat kvalitu vzdělávání rozmanitostí, pluralitou, a to posilováním kontaktů mezi jednotlivými systémy, vzájemnou kooperací a stimulací.

4. Iniciativní nezávislá sdružení na podporu svobody a plurality ve školství – příklad EFFE

Svoboda ve vzdělávání, podobně jako svoboda v každé jiné oblasti individuálního a pospolitého života, je výdobytkem, který lze těžko považovat za samozřejmost a ještě méně za výsadu. Je výsledkem dlouhodobé a podstatné kultivace, v jejímž procesu se pozvolna vytváří lidské a sociální kvality, které tuto svobodu zajišťují a díky kterým tato svoboda

vydává své plody. Vždy ovšem existují nebezpečí, že bude ztracena. Čas od času, z nejrůznějších důvodů vystupují na pořad dne síly, které ji — ve jménu organizační průhlednosti, členění jejím nedostatkům a problémům, výhodnosti ujednucujících a zjednodušujících schémat — hodlají tu rázně, tu nenápadně omezit či posléze likvidovat. Rovněž tak existují nebezpečí, že se tato svoboda ztratí, poněvadž její nositelé ji přestanou hájit a rozvíjet. Budou na ni rezignovat, protože ji shledají nepohodlnou.

Svoboda ve vzdělávání, stejně tak jako v jiných oblastech individuálního a pospolitého života, ohrožuje i samu sebe. Je opakovaně vystavena nebezpečí zplanění a znetvoření, nebude-li čas od času reflektována ve svých možnostech a úskalích, nebude-li obnovována ve své podstatě a ve svém historickém tvaru.

Svoboda ve vzdělávání, která je vždy úzce propojována s ideou plurality, musí tedy být předmětem starosti. A to nejen tam, kde je omezována, kde byla potlačena a jde o její opětné oživení, ale i tam, kde má zdánlivě pevnou půdu pod nohama. Vždy totiž potřebuje nové impulzy, vždy se potřebuje šířit, poněvadž má obecně platnou nedělitelnou hodnotu a nikde není plně doma, je-li jinde omezována.

V intencích starostí o svobodu ve vzdělávání se organizují různá nezávislá seskupení. Jedním z nich, které výrazně zasahuje i do vývoje školství v postkomunistických zemích a které zde připomeneme jako příklad, je Evropské fórum pro svobodu ve vzdělání (EFFE, tzn. European Forum for Freedom in Education).

EFFE vzniklo v květnu roku 1990 z iniciativy účastníků kolokvia Svobodná škola a stát, organizovaného Centrem pro rozvoj školství při ministerstvu školství Maďarské republiky a Institutem pro Waldorfskou pedagogiku ve Wittenau (SRN). Jeho založení vyjadřovalo potřebu reagovat na impozantní nástup politických svobod ze sklonku roku 1989 a dát mu odpovídající výraz i v oblasti pedagogiky a školy. V tomto směru bohatá tradice a velké zkušenosti zemí západní Evropy na jedné straně, strhující elán a svěží odhodlání, provázené ovšem chudobou a bezradností postkomunistických zemí na straně druhé — to byla intenzivně prožívaná dobrá východiska pro setkání, spolupráci, vzájemné oplodnění.

EFFE je dnes nazávislým sdružením učitelů, právníků, vysokoškolských odborníků, politiků, rodičů a zainteresovaných sponzorů, usilujících o uplatňování aktivní spoluzodpovědnosti občanů za pojetí a způsoby realizace vzdělávání, za budoucnost školy a dítěte v ní. EFFE apeluje na práva rodičů rozhodovat o škole pro své děti, na práva učitelů volit a realizovat koncepci svého pedagogického působení v souladu s jejich nejlepším vědomím a svědomím, na práva dětí a dospívajících (žáků a studentů) aktualizovat ve škole své potenciality, rozvíjet svou osobnost, nacházet a uplatňovat přínos své individuality v tvořivém partnerství. EFFE je si vědomo nebezpečí opakovaného zabředávání školy do schémat a stereotypů, do područí uniformizujícího státně-administrativního dohledu, do mechanismů a šablon omezujících vývojové možnosti dítěte a znetvořujících úlohu učitele. V tomto směru vyvíjí různé aktivity, zacílené na probuzení a kultivování aktivního zájmu o školu, svobodnou svým duchem, svými aktéry, svým působením. Obsahově to znamená zaměřenost na otázky plurality školských systémů a trendů v zakládání i provozování škol. Na otázky legislativních předpokladů svobodného pluralitního školství. Na problematiku vzdělávání učitelů a samosprávného řízení svobodných škol. Na srovnávací rozboru stavu a vývoje školské plurality v jednotlivých evropských zemích. Na problematiku vztahu mezi školskou pluralitou a právy minorit apod.

EFFE dnes sdružuje zástupce z více než 14 zemí, kteří se organizují do národních sekcí. Každoročně realizuje dvě mezinárodní kolokvia k aktuálním tématům. Jedno z letošních, již osmé, se uskutečnilo v Praze.

Základním dokumentem EFFE je jeho Deklarace práva člověka na svobodu ve vzdělávání v Evropě, ze dne 30. 5. 1991. Práví se zde mimo jiné, že „základní lidské právo na svobodu ve vzdělávání se musí stát integrálním rysem krajiny evropského školství (the basic

human right to freedom in education shall become an integral feature of the school landscape in Europe) a jsme rozhodnutí v tomto směru prosazovat dosud neuskutečněné principy svépomocného rozvoje škol... Chceme usilovat o školu, osvobozenou od byrokratické dominance a pomoci jí stávat se centrem kulturního života... Musí být umožněno realizovat širokou variabilitu pedagogických přístupů, které plodně koexistují a nabízejí jednotlivým rodičům, učitelům a žákům rozmanitost příležitostí pro osobní iniciativu". EFFE v uvedeném dokumentu proklamuje program pluralitní školské kultury namísto dosud – ve většině zemí přetrvávající – školské monokultury. A v tom smyslu také usiluje o přiblížení plurality svobodného školství pluralitě svobodného tisku, svobodných kulturních zařízení, náboženských a filosofických orientací apod.

5. Ještě jednou: Naše situace

Bylo řečeno výše, že naši situaci charakterizuje zatíženost dopady minulosti. Ty činí mnohé z nás vůči otevírajícímu se prostoru školské svobody a plurality bezradnými (jak, kde a s čím začít, o co se opřít?), vylekanými (nevede něco takového k chaosu, kde jsou hranice a garance řádu?), rezignujícími (je to opravdu nutné, není to příliš složité, namáhavé a riskantní?). Nicméně věci se již dostaly do pohybu. Prvé vlašťovky jsou zde: máme prvé školy církevní, vznikly prvé školy waldorfské, máme celou řadu různých soukromých škol s vyhraňujícími se programy. V diskusi kolem novely vysokoškolského zákona je nastolována dokonce i otázka možnosti soukromých škol vysokých.

Tento trend není zastavitelný. A je nepochybně jednou z krystalizačních os obrody naší školy. V jakém směru a v jaké míře sehraje svou roli, to bude ovšem záviset značnou měrou od toho, jak dalece bude pochopen, do jaké míry se stane činitelem vytváření pedagogické (školské) kultury naší společnosti. A k tomu by „Pedagogika“ tímto svým číslem ráda přispěla.

Z POUŽITÝCH PRAMENŮ

- Blaauwendraat E.: *75 Jahre Freiheit und Vielfalt des Grundunterrichts in den Niederlanden*. Christelijke hogeschool de driestar, Gouda, 1993
- de Bruyne P. A.: *The concept „curriculum“ in the Netherlands*. Christelijke hogeschool de driestar, Gouda, 1993
- Europäisches Forum für Freiheit im Bildungsweesen/ European Forum for Freedom in Education: *Dokumentation*. Anenerberg, Witten, 1992
- Evropské fórum pro svobodu ve vzdělávání (EFFE). *Ústav pro informace ve vzdělávání*, Praha, 1991
- Jenkner S. (Ed.): *International Declarations and Conventions on the Right to Education and the Freedom of Education*. Schriftenreihe des EFFE, Infoss Verlag, Frankfurt am Main, 1992
- Palouš R.: *Světověk*. Praha, Vyšehrad, 1990
- Verheij G.: *The Dutch Education System*. The National Association of Protestant Schoolboards, 1993

Zdeněk Helus